

ЗАПИС О ЉУДСКОЈ ПРАВДИ  
красне армејцу на греб

Пре много година писац јвих редова штампао  
је, чини се, у Летопису, рад под насловом Руска књижевност и студенти. Напис  
је у први мах побудио интерес, утеплио: штали се те каже о једнесу руске књи-  
жевности баш према стузентима? После је текст изазвао и протест: сматрано  
се да је руској књижевности, нада друге велике књижевности, приписана, иако  
у специфичном правцу према школевашој младежи, приписана знатно међи и надмној.  
Писац рада међутим знао је што је знао. Прво: сам је од руске књиге претр-  
пее потрес незабораван до данас и до смрти; шок, већ у детињству, па затим у  
младости, од ~~одличних~~ руске књиге. ~~Задати,~~ ~~Богдановић~~ ~~Богдановић~~ ~~Богдановић~~  
као приличан познавалац светских књижевности, као приличан путник и вечити  
~~ученик~~ стекао је искуство, постепено набијање, спровано, кроз много дискуси-  
је и посматрања пренесено. А сама ствар у чему је. У тврђењу да на младе људе  
у развоју, у првом реду на студенте који с развијеним међима траже, питају,  
сумњају и бирају, траже врата или траже кључ, да ниједна књижевност не остав-  
ља на студенту такав утисак какав руска, ниједна прича или роман не потресе,  
не преврне студента негде у темељу ~~који~~ ралица земљу ~~ниједна~~ ~~тако~~ колико ~~ру~~  
руска. Ако икоја, руска књижевност му покаже врата за која има да тражи  
кључ целога века; или му да кључ с тим да нађе врата која кључу одговарају,  
иначе ће се вртети у округ без уласка и без излaska.

До пенећи би дискутовали, имали праве, губили  
праве, признавали, бранили неког Ивана до малаксавања, теоријски доказивали,  
пресипали цитате који су жегли по крви, кретали буре усхићења, исисавали ве-  
ру, звенили кроз себу и душе час на узбуну, час на победу. Шта је сложне утвр-  
ђиване? Прво: истина, као ни у једној књижевности; смела истина, дивна истина,  
ужасна истина, и све три човечне истине. друго: слобода. Речи, човек си, цар

си ума и веље, реци све што тај земиријује, у мисли били у души, шта ти је чежња, шта ти је сан. Најзад: људска правда, чежња за људском правдом, прецес којим се отима људска правда, борба за њу, цео проблем људске правде. Има ли је, нема ли је? Је ли светска исто што и људска правда? Нема књижевности која на те одговара са толико силе, и на толико начина као руска. Нема детаља у руској причи нити карактера у роману, нити еснавне мисли, где се не би нашао макар конац те сталне преокупације руске мисли и морала. Сликарство и скулптура знатно су слабији према страшнојакој руској књижевности; јер су слике и скулптуре елементи проблема, а књижевност и драмски приказ књижевности проблематика сама. Вуне за људску правду иду у Русији давне и давне, са науком, са друштвеним борбама, са књижевношћу, са политиком. Такозвани "политички" кривци ишли су у Сибир због људске правде. Многи политичких кривца бије књижевник; сви значајнији књижевници били су политички криви или сумњиви.

Лев Толстој велос је правду кроз светски морални закон, правду религиозног смисла, "отмщеније", одмазду, неумитност, обрачун где се за јединицу плаћа стетином, где се утире изравњује кроз тешке казне и катастрофе. Тај закон дејствује и ради. Себична страст, обест човекомржња воде у сигурну и апсолутну препаст. Али људска правда је друга. Шта је, и у чему је? До данашњег дана није скроз преучена, није скроз доживљена, у нијбољој суштини и облику остварена, иако се петресно и дирљиво. Јеш није постала човеку начела, обичај, сврха. Од свих књижевности руска се најистрајније несила с тим проблемом, и неси се и данас, неси се као свејим и са светским задатком. У овом лепом и богатом свету који као да је саздан ради уметности, радости и лепоте, страшило је смрт. То страшило ублажује само сублимиран живот међу људима, однеси који људе узајамно дижу, те је слатко у тим однесима и животу и умрети. Сублимни карактер живота крије се у људској правди. Јудска правда, кад би настала, кад би је човек научио без муке волети и вршити, човек би се високо оплеменио, смрт би била само последње одрицање за неку узајамну људску радост. Честојевски је то обраћивао у дијалектици; Тургенјев у поетским илustrацијама; Гоголь и Генчаров кроз герак

и сладак смех; Чехов кръз елегантну иронију; Герки кръз сав живот и  
крез сваки разговор. ~~Совјетска~~ Совјетска књижевност ради на теме: мера  
се то наћи и потпуно увести у живот и уткati у ткиво мозга и убити у крв.  
Мъра се нестихи правичност која ће најзад смирити човека, изменити смислове  
проблема, који ~~не~~ остану, и треба да остану. "Смири се, безумни човече!" крик  
је Достојевског крик за људском правдом у срцу човекову за равнотежама  
из ~~межди~~ живета. Један се одриче, јер је високо полетан у уму и у правди; други  
гима право на то одрицање или му је ~~не~~ неопходно за опстанак и за вазаност  
Те се сталне и дешава, али још увек механички и "судбински" још човек није  
примис у свест и љубав ту лепоту и уметност живота. Отмшеније и казна нису  
циљеви. Циљ је разумевање човека кроз људску правду, помоћ човеку, херојство  
помоћи и уравнотежавања. Никада човек није тако срећан, миран и чист, као ~~да~~  
када немаже, поклања, уравнотежава, успоставља нечији малакса живот. Онда је  
је~~ка~~ божанство јак као уметност очишћен онда врши људску правду.

Где је то? Још је далеко. Велика руска књи-  
жевност давала је кључ по кључ за то. Совјетска књижевност, кроз Герког,  
крез Шелехова, који је тих и међан као његов Дон, дају и даваће у сразмер  
ри свега риста и прогреса. Прест човек оданде неси те у души и у разговору.  
~~Прости су и спротивни~~ ~~шалоткодни~~ дури, али не бивају висок, не барају чега. ~~И спротивни~~, ~~други~~ су  
Делазили су нам к краснеармејци, који су у близини станевали, за време ~~ослобођења~~  
бађања и ослебеђења Београда. Као обично, сви одједаред живе говоре јрдан  
другог претичжу. Као млади кучићи који једни друге обарају и прескачу и не  
знају да су и они оберени и прескочени. Један Кавказац, леп као уписан ~~пламенек~~  
пламенек и танконес, да му и стар човек позавиди, отео јејеч. — Шта умрети  
није страшно, ако ће неком од тога бити беье. Нас је сморе деце, сви људи,  
вејници, занатлије, и наш отац је умро као светац, и ја му је било што умира-  
ње не траје дуже. Живео је за нас, и умирао за нас... Ето неки краснеармејци  
су умрли, и ви сте се ослободили, обрадовали, у сузама радости гушили и грлили  
се с нама. Да ли би се иначе нашли и грлили! Сад ћемо скоро да је спет ~~ко~~  
неки умру, а неки се ослебоде и радују. — Ђути, Петре, ти нећеш умрети.  
Жаке си леп, да ће се смрт у тебе загледати као и ~~ко~~ Шура. — А ти тако много

лажеш да те ни смрт неће хтети. — А ти ... — Хе, чекај, стани! Ако сви останете живи, ко ће ослободити још толики свет који чека Крвену Армију. — Да, човек ~~ж~~ живи за човека, и то је све. То отвара срца, куће, земље. Хеј, велико земаља ћемо ми сад још ослободити, велико мученика заробљеника извести из пакла, велико ћемо пријатеља стећи! — Да преузима Кавказашчи смо вам дошли као красне армејци из далечих крајева, па смо вам отели Београд од ~~Немана~~, па смо били ваши гости, па смо сад као и домаћини овде... Домаћини, наши грбеви у Београду, и у другим варошима и селима. То је лепа људска правда, и дени ће време...

— Но Шура, Петре, дошло време да трчиш у кујну. — Како су јаки живи имају на-  
гон живота и смрти. Свеједно шта разговарају, смеши се, намигују, смеју се гро-  
хотом, задиркују своје другове и нас. Кад оду, празно је, тмало је.

Увече, редовите, негде издалека чула се труба  
краснеармејског трубача. Та труба, тај звук, не може се заборавити: кроз срх  
је ишло, живот надимало, човек је скакао на ноге и хтео некуда и некоме да  
трчи, да се јави, да приене. Тра-ра-рааааа! Ти-ти-ти-ти, тра-раааааа! Ми узбу-  
на, ни мелитва, ни љубајка за утруђене и сањиве. Него порука, далеко, на све стра-  
не тајанствено драга и разумљива. Ми смо ту. Јуди, ми смо ратници, али код ~~ж~~  
куће наше је књига мира и правде. Јуди, живите једни за друге, ~~ж~~ држите људску правду. Кад буде људске правде свуда, живећемо као деца, и умира-  
ти као свеци. Тра-ра-рааааа! Ти-ти-ти-ти, тра-рааааа!

Сандукашко